

AUTOREFERAT

IMIĘ I NAZWISKO

Magdalena Satora

POSIADANE DYPLOMY I STOPNIE NAUKOWE

2006 – Magister historii (w ramach Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych), Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

2006 – Magister stosunków międzynarodowych (w ramach Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych), Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

2010 – Doktor nauk humanistycznych, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Na podstawie rozprawy pt. *Dyplomacja dworów Europy Zachodniej wobec sprawy templariuszy (1307-1311)*

Promotor: prof. dr hab. Sławomir Józwiak

Recenzenci: dr hab. Maria Starnawska, prof. UPH

prof. dr hab. Roman Czaja

DOTYCHCZASOWE ZATRUDNIENIE W JEDNOSTKACH NAUKOWYCH LUB ARTYSTYCZNYCH

Od 2011 – adiunkt w Katedrze Historii Stosunków Międzynarodowych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

II-X 2013 – urlop macierzyński

OMÓWIENIE OSIĄGNIĘCIA, O KTÓRYM MOWA W ART. 219 UST. PKT. 2 USTAWY

Processus contra Templarios in Francia. Procès-verbaux de la procédure menée par la commission pontificale à Paris (1309-1311), éd. Magdalena Satora, vol. 1-2, Leiden: Brill, 2020, ss. 1314+ XXVIII

CEL NAUKOWY

Proces templariuszy (1307-1312) jest jednym z klasycznych zagadnień historiografii europejskiej i światowej, cieszącym się niesłabnącym zainteresowaniem badaczy w wielu krajach. W ostatnich dekadach historycy ponownie skupiają swoją uwagę przede wszystkim na źródłach do badania ostatniego etapu istnienia zakonu. Do najważniejszych spośród nich należą dokumenty z dochodzeń przeciwko templariuszom prowadzonych na różnych etapach procesu. Protokoły z postępowań inkwizycyjnych przeciwko poszczególnym braciom oraz dochodzeń przeciwko całemu zakonowi, prowadzonych przez specjalne komisje papieskie w różnych krajach są wykorzystywane zarówno jako podstawowe źródła w badaniach nad przebiegiem procesu, jak również w analizach dotyczących funkcjonowania zakonu na przełomie XIII i XIV w., jego struktury i zwyczajów. Stanowią wreszcie najważniejszą podstawę źródłową dla rozwijających się w ostatnim czasie badań prozopograficznych nad templariuszami. Efektem zainteresowania badaczy są kolejne edycje akt procesowych, zarówno tych jeszcze niepublikowanych, jak i wydanych już w XVIII lub XIX w. W ten nurt wpisują się między innymi publikacje dokumentów z postępowań przeprowadzonych przez papieskie komisje na Cyprze, we Włoszech i na Wyspach Brytyjskich¹.

Przez długi czas kompletnej, nowoczesnej edycji krytycznej nie doczekały się jednak protokoły z postępowania paryskiego (1309-1311), kluczowego z punktu widzenia całego procesu templariuszy. Zawierają one szczegółową relację z prac komisji papieskiej, przed

¹ *The Trial of the Templars in the Papal State and Arbuzzi*, ed. A. Gilmour-Bryson, Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1982; *The Trial of the Templars in Cyprus: A Complete English Edition*, ed. A. Gilmour-Bryson, Leiden: Brill, 1998; *The Proceedings against the Templars in the British Isles*, vol. I-II, ed. Helen J. Nicholson, Farnham: Routledge, 2011.

którą stanęło ponad 800 francuskich braci. Są wśród nich między innymi zapisy zeznań 236 świadków, zdecydowanie obszerniejsze i zawierające dużo więcej informacji o zakonie i jego członkach niż w przypadku jakiegokolwiek innego postępowania przeciwko templariuszom. Dokumenty te zostały co prawda wydane drukiem w I połowie XIX w. przez francuskiego historyka, Julesa Micheleta², jednak jego publikacja ma poważne mankamenty. Najistotniejszym z nich jest z pewnością fakt, że opiera się ona tylko na jednym z dwóch zachowanych rękopisów protokołów. Jej podstawą jest bowiem jedynie rękopis przechowywany w Bibliothèque nationale de France (BnF), nie wykorzystano w niej natomiast rękopisu znajdującego się obecnie w Archivio Apostolico Vaticano (AAV, wcześniej Archivio Segreto Vaticano). Wydawca zdawał sobie sprawę z istnienia drugiego egzemplarza dokumentów, o czym pisał we wstępie do swojej edycji, jednak nie miał do niego dostępu³. AAV umożliwiło badaczom jego konsultację dopiero w pierwszej dekadzie XXI w. Historycy zakładają jednak, że jest on jedynie kopią rękopisu paryskiego lub odwrotnie, że rękopis paryski jest jego wierną kopią, dlatego dotychczas nie był on wykorzystany w żadnych badaniach. Do naszych czasów zachował się również fragment brudnopisu jednego z notariuszy biorących udział w postępowaniu paryskim, przechowywany w BnF. Zawiera on wzór przysięgi składanej przez świadków w procesie inkwizycyjnym, listę oskarżeń kierowanych pod adresem zakonu, według której przesłuchiwani byli świadkowie, nazwiska braci, którzy zostali zaprzysiężeni w trakcie jednego z posiedzeń komisji, a także fragment jednego z zeznań. Źródło to zostało już częściowo opublikowane przez wydawców dokumentów z procesu templariuszy w Owernii⁴. Badacze ci pominęli jednak niektóre fragmenty tekstu oraz nie zidentyfikowali wszystkich w poprawny sposób. Błędnie też wskazali jego autora.

Edycja J. Micheleta pozbawiona jest również aparatu krytycznego, poza wybiórczym indeksem nazw osobowych i miejscowych. Jest to niezwykle istotny brak, gdyż w tekście źródła występuje ogromna liczba postaci (ok. 2 tys.), z których większość wymieniana jest w nim więcej niż raz, co sprawia, że dla jego właściwego zrozumienia niezbędna jest ich poprawna identyfikacja. Badacze w wielu krajów wielokrotnie zwracali uwagę na brak w literaturze jakiegokolwiek szerszego opracowania poświęconego templariuszom biorącym udział w postępowaniu paryskim, a także osób wspominanych w zeznaniach. Wysuwano

² *Le procès des Templiers*, éd. J. Michelet, vol. I-II, Paris 1841-1851.

³ *Ibidem*, vol. I, s. III.

⁴ *Le procès des Templiers d'Auvergne (1309-1311). Edition de l'interrogatoire de juin 1309*, éd. R. Sève, A.M. Chagny-Sève, Paris: Editions du C.T.H.S., 1986, s.265-268.

również postulat sporządzenia kompletnego indeksu nazw własnych występujących w protokołach.

Na kartach rękopisu paryskiego opublikowanego przez J. Micheleta znajdują się liczne dopiski, komentarze i rysunki, które dotychczas nie były przedmiotem żadnych analiz. Ponadto jego publikacja zawiera liczne błędy w transkrypcji, szczególnie uciążliwe w przypadku wspomnianych już nazw własnych, co jeszcze bardziej obniża jej wartość jako podstawy prowadzonych badań.

Te wszystkie braki sprawiły, że zdecydowano się opracować nową edycję krytyczną protokołów paryskich. Jej celem było przede wszystkim:

- ◆ Wprowadzenie do międzynarodowego obiegu naukowego dotychczas niewykorzystywanego źródła, tj. drugiego rękopisu protokołów z paryskiego postępowania, przechowywanego w AAV;
- ◆ Skolacjonowanie wszystkich trzech istniejących rękopisów, analiza różnic między nimi oraz próba odpowiedzi na pytanie o powody ich występowania i znaczenie;
- ◆ Określenie faktycznego znaczenia rękopisu watykańskiego oraz weryfikacja dotychczasowych tez dotyczących zależności między dwoma zachowanymi egzemplarzami protokołów;
- ◆ Zaopatrzenie źródła w aparat krytyczny przygotowany zgodnie ze współczesnymi standardami edytorskimi, ze szczególnym uwzględnieniem kompletnego indeksu nazw osobowych i miejscowych, a także innych narzędzi umożliwiających jak najłatwiejszą orientację w tekście i jego pełne zrozumienie;
- ◆ Próba odpowiedzi na szczegółowe pytania dotyczące między innymi autorstwa trzeciego rękopisu (notatek jednego z uczestników postępowania) oraz dopisków i rysunków sporządzonych na marginesach rękopisu paryskiego.

OSIĄGNIĘTE WYNIKI I ZNACZENIE PRACY

Opracowanie edycji protokołów paryskich poprzedziły długotrwałe kwerendy w Archivio Apostolico Vaticano oraz Bibliothèque nationale de France realizowane w ramach stypendium Fundacji Lanckorońskich z Brzezia (Rzym, czerwiec 2016) oraz grantu NCN nr 2014/15/D/HS3/00524 „Protokoły z paryskiego procesu przeciwko zakonowi templariuszy – edycja krytyczna”.

Przygotowując edycję zdecydowano się kierować zasadami zawartymi w instrukcji wydawniczej opracowanej przez l'École nationale des chartes⁵ oraz *Guide de l'édition de textes en ancien français*⁶. Specyfika źródeł sprawiła jednak, że konieczne stało się odstępnie od niektórych zasad lub wprowadzenie dodatkowych, oryginalnych rozwiązań, o których będzie dalej mowa.

Edycja, zgodnie z początkowym założeniem, uwzględnia wszystkie zachowane do dnia dzisiejszego rękopisy protokołów. Za jej podstawę przyjęto rękopis paryski, skolacjonowany z rękopisem watykańskim oraz fragmentami notatek jednego z notariuszy uczestniczących w postępowaniu. Wybór ten podyktowany był faktem, że rękopis paryski jest na dzień dzisiejszy jedynym dostępnym, kompletnym egzemplarzem protokołów. Rękopis watykański nie przetrwał bowiem do naszych czasów w całości (brakuje 15 z 96 kart), a niektóre jego fragmenty są zachowane w tak złym stanie, że nie da się ich odczytać (5 kart jest całkowicie nieczytelnych, 4 są czytelne jedynie częściowo). Poza tą okolicznością o przyjętej strategii wydawniczej i zastosowanych rozwiązaniach zdecydowały wnioski wynikające z porównania obu rękopisów. Analiza ich treści pozwoliła przede wszystkim określić rolę każdego z nich oraz relację między nimi. Udało się ustalić, że podczas postępowania paryskiego powstały trzy, a nie, jak dotychczas uważano, dwa egzemplarze protokołów. Dwa spisane na pergaminie zostały przekazane do kurii papieskiej i miały posłużyć na potrzeby dalszego postępowania, trzeci, spisany na papierze, pozostał w Paryżu jako egzemplarz „zapasowy”. To zaś pozwoliło na weryfikację dotychczasowych tez stawiane przez badaczy, dotyczących wzajemnego powiązania między dokumentami i jednoznaczne stwierdzenie, że oba rękopisy są oryginałami. Co więcej, ich skolacjonowanie ujawniło istnienie licznych różnic, dotyczących przede wszystkim pisowni nazw własnych, co, jak udało się ustalić, wynika z faktu, że spisywali je pisarze pochodzący z różnych krajów. Analiza językowa obu rękopisów pozwoliła zaś stwierdzić, że wersje nazw własnych podawane przez autora rękopisu watykańskiego są w zdecydowanej części przypadków bliższe ich faktycznemu brzmieniu niż to jest w przypadku rękopisu paryskiego. Co więcej, pisarz, który sporządził rękopis watykański był zdecydowanie bardziej konsekwentny w pisowni zarówno nazw francuskich, jak i słów łacińskich, a także dużo bardziej dokładny niż autor rękopisu paryskiego. W efekcie rękopis watykański pozwala uzupełnić braki i pomyłki rzeczowe pojawiające się w rękopisie paryskim (np. pominięcia niektórych osób na listach

⁵ *Conseils pour l'édition des textes médiévaux*, Fascicule I, *Conseils généraux*, dir. F. Viellard, O. Guyotjeannin, Paris: C.T.H.S., 2014; *Conseils pour l'édition des textes médiévaux*, Fascicule II, *Actes et documents d'archives*, dir. O. Guyotjeannin, Paris: C.T.H.S., 2009.

⁶ Y.G. Lepage, *Guide de l'édition de textes en ancien français*, Paris: Champion, 2001.

braci stających przed komisją), a tym samym zweryfikować dotychczasowe wyniki badań opierających się na nim. Wszystkie powyższe ustalenia pozwoliły ostatecznie określić faktyczne znaczenie rękopisu watykańskiego, niewykorzystywanego dotychczas przez badaczy. Zarówno z punktu widzenia całego postępowania przeciwko templariuszom, jak i współczesnej przydatności badawczej można go uznać za ważniejszy niż znany historykom rękopis paryski.

Ponowne, bliższe przyjrzenie się rękopisowi paryskiemu pozwoliło natomiast zweryfikować liczne błędy w transkrypcji, jakie popełnił J. Michelet, oraz dokonać kilku ustaleń dotyczących powstania i dziejów rękopisu, a także autorstwa znajdujących się w nim dopisków. Część wspomnianych błędów w transkrypcji okazała się być widoczna dopiero po skolacjonowaniu obu rękopisów, co wyraźnie pokazało, jak istotny jest ten element analizy dla prawidłowego odczytania i zrozumienia źródła. Na tym etapie badania dokumentu dostrzeżono również wspomnianą już, istotną cechę rękopisu, której w żaden sposób nie odzwierciedlała publikacja J. Micheleta. Notariusz spisujący go był bowiem bardzo niedokładny i niekonsekwentny, stąd w tekście występuje ogromna liczba pomyłek, poprawek i uzupełnień, a pisownia wielu słów zmienia się z biegiem czasu lub jest różna w całym rękopisie. J. Michelet, wzorem XIX-wiecznych wydawców źródeł, wiele spośród tych błędów poprawiał, a pisownię słów w części przypadków ujednolicił, w innych zaś nie, co sprawia, że odbiorca otrzymał zniekształcony obraz tekstu. Jest to tym ważniejsze, że wspomniane tu niekonsekwencje i pomyłki dotyczą w wielu przypadkach nazw własnych. Aby więc czytelnik zdawał sobie sprawę z tak istotnej cechy tekstu i podchodził do niego ze stosowną ostrożnością, postanowiłam nie ujednolicać pisowni i nie poprawiać najczęstszych błędów, opisując je jedynie we wstępie do edycji.

W toku analiz poprzedzających opracowanie aparatu krytycznego udało się również ustalić, że początkowo rękopis paryski podzielony był na kilka mniejszych części (świadczą o tym ślady po zszyciu oraz znaki notarialne umieszczone na początku i końcu każdej części), które dopiero w XVIII w. zostały ze sobą połączone i oprawione. Analiza znaków wodnych występujących na niektórych stronach pozwoliła również stwierdzić, że papier użyty do spisania protokołów pochodził ze środkowych Włoch, z okolic Fabriano. Udało się również potwierdzić autorstwo notatek i rysunków sporządzonych na marginesach protokołów. XIX-wieczny archiwista podejrzewał, że pierwsze z nich zapisał Pierre Dupuy – francuski erudyta, który jako pierwszy opublikował w XVII w. fragmenty protokołów. Porównanie duktu pisma

twórcy notatek z innym rękopisem jego autorstwa, również przechowywanym w BnF⁷, ostatecznie potwierdza to przypuszczenie. Ponadto porównanie koloru atramentu wszystkich dopisków, komentarzy i rysunków widniejących na marginesach protokołów pozwoliło stwierdzić, że również te ostatnie, czasami datowane na XIV w., są jego autorstwa. Te wszystkie ustalenia uzupełniają wiedzę na temat dziejów rękopisu paryskiego.

Analiza trzeciego rękopisu uwzględnionego w edycji, tj. notatek jednego z uczestników postępowania, również umożliwiła weryfikację niektórych spośród dotychczasowych ustaleń. Udało się przede wszystkim wskazać faktycznego autora brudnopisu, którym był jeden z notariuszy biorących udział w pracach komisji (nie zaś jeden z komisarzy, jak wcześniej sądzono). Wiosek ten został wyciągnięty na podstawie porównania duktu pisma autora notatek z podpisami notariuszy widniejącymi na obu egzemplarzach protokołów. Udało się również zidentyfikować wszystkie fragmenty ujęte w ostatecznej wersji protokołów, co nie powiodło się pierwszym wydawcom tego rękopisu. Wzbogaca to wiedzę na temat sposobu pracy komisji papieskiej i procesu spisywania protokołów przez notariuszy.

Jak już wcześniej wspomniano, cechą charakterystyczną dokumentów z postępowania paryskiego jest ogromna liczba przywołanych z nich postaci. W źródle wymienionych jest ponad dwa tysiące osób, część z nich kilka, a nawet kilkanaście razy. Templariusze, stanowiący zdecydowaną większość spośród nich, opisywani się w protokołach bądź przy pomocy określenia odmiejscowego (odnoszącego się do miejsca pochodzenia lub domy zakonnego), bądź funkcji pełnionych w zakonie. To sprawia, że właściwa identyfikacja postaci, niezbędna dla analizy dokumentów, stała się jednym z najpoważniejszych wyzwań stających przed wydawcą źródła. Aby umożliwić jego odbiorcom jak najbardziej sprawne korzystanie ze źródła i możliwie najwłaściwsze jego zrozumienie, opracowano dwa narzędzia, nieistniejące w dotychczasowej historiografii:

- ♦ Kompletny, obszerny indeks nazw osobowych i miejscowych, w którym zastosowano niestandardowe rozwiązania, tj. uwzględniono wszystkie formy występujące w obu rękopisach, czyli zarówno w tekście głównym edycji, jak i w przypisach tekstowych. Dzięki temu zabiegowi czytelnik otrzymuje pełen wykaz wersji poszczególnych nazw pojawiających się w obu egzemplarzach protokołów (w niektórych przypadkach jest ich kilkanaście, a nawet ok. 30), co umożliwia zweryfikowanie ich proponowanej

⁷ Ms Français 3876.

identyfikacji, a także dostarcza istotnego narzędzia dla badaczy zagadnień lingwistycznych. Indeks zawiera również współczesne formy nazw miejscowych (udało się je wskazać w zdecydowanej większości przypadków), a także wskazuje błędy J. Micheleta funkcjonujące w światowej historiografii od czasów publikacji jego edycji, tj. od pierwszej połowy XIX w.

- ♦ Pełną listę 827 templariuszy biorących udział w postępowaniu paryskim, zawierającą informacje o ich udziale we wszystkich etapach procesu, a także podstawowe wiadomości o ich karierze w zakonie oraz wzmiankach w zeznaniach innych braci, złożonych podczas postępowań inkwizycyjnych lub przed komisjami papieskimi w innych krajach. Została ona opublikowana jako obszerny aneks do edycji, w formie tabeli ułatwiającej z jednej strony zorientowanie się w tekście źródła, z drugiej zaś prowadzenie na jej podstawie dalszych badań, między innymi prozopograficznych. Jest ona odpowiedzią na wspomniane wcześniej postulaty historyków odnośnie do stworzenia opracowania dotyczącego braci uczestniczących w procesie.

Przygotowane w ten sposób narzędzia uzupełnia jeszcze obszerny indeks rzeczowy, który pozwala czytelnikowi zorientować się w zawartości źródła i ułatwia poszukiwania badawcze.

Na koniec należy jeszcze dodać, że praca została bardzo entuzjastycznie oceniona przez recenzenta wydawniczego, który określił ją jako „kamień milowy” w badaniach nad procesem templariuszy i zasugerował, że powinna się ona znaleźć „na półce każdego poważnego badacza zakonu templariuszy i każdej biblioteki akademickiej”.

Podsumowując, przedłożone dzieło stanowi wkład polskiej historiografii w badania nad niezwykle istotną kwestią postępowań prowadzonych na początku XIV w. przeciwko jednemu z największych zakonów rycerskich w chrześcijańskim świecie. Wprowadza do obiegu naukowego niewykorzystywany dotychczas egzemplarz protokołów z postępowania paryskiego oraz rewiduje przestarzałą, wadliwą i niespełniającą wymagań nowoczesnego edytorstwa naukowego edycję J. Micheleta. Razem ze wspomnianymi wcześniej edycjami dokumentów procesowych autorstwa Helen Nicholson i Anne Gilmour-Bryson umożliwia ona dalszy rozwój badań nad schyłkowym okresem istnienia templariuszy.

AKTYWNOŚĆ NAUKOWA REALIZOWANA W WIĘCEJ NIŻ JEDNEJ UCZELNI, INSTYTUCJI
NAUKOWEJ LUB INSTYTUCJI KULTURY

Moją aktywność naukową realizowałam dotychczas głównie na dwóch uczelniach, tj. do uzyskania stopnia doktora w 2010 r. na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, a następnie, od momentu zatrudnienia w 2011 r. do chwili obecnej, na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Ponadto w 2008 r. odbyłam dwumiesięczny staż badawczy w Centre National de la Recherche Scientifique, Université Paris I – Panthéon Sorbonne w Paryżu.

Prowadzone przeze mnie przez cały ten okres badania skupiały się głównie wokół trzech kwestii:

1. Proces templariuszy i jego okoliczności (1307-1314)
2. Francja na początku XIV w. – władza, dyplomacja i propaganda
3. Francja i Polska na arenie międzynarodowej w pierwszej połowie XX w.

PROCES TEMPLARIUSZY I JEGO OKOLICZNOŚCI (1307-1314)

Tematyka związana z ostatnimi latami istnienia zakonu templariuszy jest najważniejszym kierunkiem prowadzonych przeze mnie badań. Obejmują one różne aspekty postępowania przeciwko templariuszom oraz okoliczności jego rozpoczęcia. Początkowo koncentrowały się one przede wszystkim wokół kwestii związanych z przepływem informacji dotyczących sprawy templariuszy we Francji, ich pochodzenia i treści oraz reakcjami różnych grup społecznych na docierający do nich przekaz. Analizie tych problemów poświęcona była moja praca magisterska, opublikowana w uzupełnionej i rozszerzonej wersji przez wydawnictwo Muzeum Zamkowego w Malborku (*Społeczny odbiór procesu i upadku zakonu templariuszy we Francji w pierwszej połowie XIV wieku*, Malbork: Muzeum Zamkowe, 2008, ss. 169). Badania nad tymi zagadnieniami zaowocowały również referatem przedstawionym podczas International Medieval Congress w Leeds, w Wielkiej Brytanii (2007), w którym dokonano porównania skuteczności metod przekazywania informacji przez władzę świecką we Francji oraz papieżstwo i Kościół. Został on następnie opublikowany w zbiorze studiów,

który od momentu publikacji do dziś cieszy się dużym zainteresowaniem badaczy na całym świecie i doczekał się bardzo pozytywnych recenzji w kilkunastu periodykach o zasięgu międzynarodowym (*The Social Reception of the Templar Trial in Early Fourteenth-Century France: The Transmission of Information*, [w:] *The Debate on the Trial of the Templars (1307-1314)*, ed. J. Burgtorf, P. Crawford, H. J. Nicholson, Aldershot: Ashgate, 2010, s. 161-168). Nieco innemu aspektowi przepływu informacji związanych z postępowaniem przeciwko templariuszom poświęcony jest artykuł *Pogłoski na temat sprawy templariuszy – przepływ informacji w społeczeństwach Europy Zachodniej na początku XIV wieku*, „In Gremium: studia nad historią, kulturą i polityką” 5: 2011, s. 25-40. Omówione w nim zostały ścieżki przekazywania wiadomości dotyczących procesu templariuszy pochodzące z Francji i trafiające do adresatów w Aragonii.

Kolejnym aspektem procesu templariuszy analizowanym przeze mnie na dalszym etapie działalności naukowej są okoliczności polityczne rozpoczęcia i prowadzenia postępowania przeciwko zakonowi oraz związana z nim działalność dyplomatyczna dworów królewskich Europy Zachodniej i papieństwa. Najważniejszym rezultatem badań nad tymi zagadnieniami jest monografia pt. *Sprawa templariuszy w dyplomacji zachodnioeuropejskiej 1307-1312*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2011, ss. 295, będąca moją rozprawą doktorską. Przygotowanie tej publikacji poprzedziły wielomiesięczne kwerendy archiwalne i biblioteczne w Paryżu, Barcelonie oraz Londynie, prowadzone początkowo w ramach wspomnianego już dwumiesięcznego stażu badawczego w Centre National de la Recherche Scientifique, Université Paris I – Panthéon Sorbonne w Paryżu (październik – listopad 2008, opiekun stażu: prof. Monique Goullet), a następnie w ramach realizacji grantu promotorskiego MNiSW Nr N N108 057835 pt. *Działalność dyplomatyczna dworów Europy Zachodniej wobec prawy templariuszy (1307-1312)*. W rozprawie omówiono działalność dyplomatyczną trzech dworów królewskich najaktywniej angażujących się w sprawę templariuszy: francuskiego, angielskiego i aragońskiego. Porównanie prowadzonej przez nich polityki pozwoliło przede wszystkim zweryfikować przeważający w literaturze pogląd odnośnie faktycznego stanowiska króla Francji wobec oskarżeń kierowanych pod adresem zakonu i związanych z tym jego stosunków z papieżem. Na podstawie analizy dokumentów dyplomatycznych ustalono bowiem, że Filip Piękny był zdecydowanie bardziej skłonny wypełniać wolę papieża w działaniach towarzyszących postępowaniu przeciwko templariuszom niż pozostali dwaj monarchowie. W 2012 r. praca uzyskała Nagrodę im. Aleksandra Gieysztora przyznaną przez Fundację Naukową im. Aleksandra Gieysztora.

Poza rozprawą doktorską efektem badań nad politycznymi okolicznościami rozpoczęcia procesu templariuszy oraz stanowiskiem zajmowanym przez najważniejszych uczestników postępowania były także dwa wystąpienia wygłoszone podczas międzynarodowych konferencji z cyklu *Ordines Militares. Colloquia Torunenisa Historica* (w 2007 i 2009 r.) oraz wykłady wygłoszone w *École Pratique des Hautes Études* w Paryżu w 2008 r. (*Les sources pour la recherche sur la diplomatie des cours royales de l'Europe occidentale face à l'affaire des templiers* poświęcony źródłom do badania dyplomacji dworów Europy Zachodniej wobec sprawy templariuszy), a także w Institut des Sciences de l'Homme, Université Lumière Lyon 2 w 2016 r. (*Clément V et le procès des templiers. Une reconsidération* będący głosem w dyskusji prowadzonej w najnowszej historiografii na temat motywów kierujących działaniami papieża Klemensa V podejmowanymi od momentu aresztowania francuskich templariuszy w 1307 r. do soboru w Vienne). Przeprowadzone badania zaowocowały również artykułami:

- ♦ *Okoliczności zmiany polityki papieża Klemensa V wobec sprawy templariuszy na przełomie 1307 i 1308 r.*, „Przegląd Historyczny” 100: 2009, nr 2, s. 237-252. (Jest to głos w prowadzonej od XIX w. dyskusji na temat motywów kierujących papieżem Klemensem V, który początkowo nakazał aresztowanie wszystkich templariuszy, a dwa miesiące później podjął decyzję o zawieszeniu prowadzonego postępowania. W rozważaniach wzięto pod uwagę zarówno aspekty polityczne, jak i proceduralne posunięć papieskich).
- ♦ *Dyskusja nad dalszym losem zakonu templariuszy po wycofaniu się chrześcijan z Ziemi Świętej (przełom XIII i XIV wieku)*, [w:] *Średniowieczne zakony rycerskie i tradycja Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, red. J. Hochleitner, Elbląg: Centrum Spotkań Europejskich Światowid, 2010, s. 13-38. (W tekście przybliżono dyskusję dotyczącą przyszłości zakonu templariuszy, która poprzedziła jego proces, wskazując najważniejsze okoliczności polityczne przedstawianych w jej trakcie propozycji).
- ♦ *The Role of the Cardinals in the Templars' Affair 1307-1308*, „Ordines Militares. Colloquia Torunensia Historica. Yearbook for the Study of the Military Orders” 16: 2011, s. 93-105. (W artykule tym, będącym rozszerzoną wersją jednego z wystąpień wygłoszonych na konferencji Ordines Militares. Colloquia Torunensia Historica,

poruszono kwestię rzadko eksponowanej w literaturze roli kilku najbliższych współpracowników papieża Klemensa V w sprawie templariuszy).

Osobnym wątkiem, który pojawił się w moich badaniach nad procesem templariuszy była rola ostatniego wielkiego mistrza w prowadzonym postępowaniu. Najważniejsze ustalenia dotyczące postawy Jakuba de Molay wobec oskarżeń kierowanych pod adresem zakonu oraz jego zaangażowania w obronę templariuszy zostały opublikowane w artykule *Przyczyny zmiany zeznań wielkiego mistrza zakonu templariuszy, Jakuba de Molay w latach 1307-1314*, [w:] *Kaci, święci, templariusze*, red. B. Śliwiński, (Studia z dziejów średniowiecza, nr 14), Malbork: Muzeum Zamkowe, 2008, s. 265-284. Jest on głosem w dyskusji prowadzonej nad tymi zagadnieniami nieprzerwanie od XIX w., zawierającym zdecydowanie mniej krytyczną ocenę kolejnych decyzji wielkiego mistrza niż to jest najczęściej spotykane w historiografii.

Pokłosem badań nad rolą Jakuba de Molay był realizowany w latach 2011-2012 projekt edytorski (we współpracy z Wydawnictwem Naukowym UMK oraz francuskim wydawnictwem Payot), którego celem i rezultatem była publikacja przetłumaczonej oraz zredagowanej przeze mnie monografii Alaina Demurgera, czołowego francuskiego znawcy dziejów zakonu templariuszy, poświęconej ostatniemu wielkiemu mistrzowi (*Jacques de Molay. Zmierzch templariuszy*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2012, ss. 427).

W trakcie dalszych badań nad procesem templariuszy okazało się, że na ponowne przeanalizowanie zasługują również jego aspekty proceduralne. Bliższe przyjrzenie się dokumentom z postępowań prowadzonych na jego różnych etapach zaowocowało początkowo artykułem *Postępowanie przeciwko templariuszom jako proces inkwizycyjny*, [w:] *Fundamenty średniowiecznej Europy*, red. R. Biskup, A. Radzimiński, Ż. Sztylec, D. Zagórski, Pelplin: Bernardinum, 2013, s. 169-183. Zarysowano w nim najważniejsze problemy wiążące się z rozwiązaniami prawno-proceduralnymi, zastosowanymi podczas całego procesu, które do dziś są niewłaściwie interpretowane bądź wymagają dalszych, pogłębionych badań. Jednocześnie praca nad tymi zagadnieniami pokazała, jak dotkliwy i utrudniający dalsze analizy jest brak nowoczesnej edycji dokumentów z postępowania paryskiego (1309-1311). To zaś dało asumpt do opracowania publikacji omówionej szczegółowo na początku autoreferatu. Uzupełnieniem dla niej są dwa artykuły: *Critical Edition of the Proceedings against the Templars in Paris (1309-1311)* (w kwietniu 2020 r. ma się on ukazać w czasopiśmie "Questiones Medii Aevi Novae") oraz *Manuscrit du Vatican des*

procès-verbaux de la procedure menée par la commission pontificale à Paris contre l'ordre des templiers (1309-1311) (oddany do druku w "Revue Historique", planowany termin jego publikacji nie jest jeszcze znany), w których omówiono najważniejsze pytania i kierunki badawcze wynikające z nowej edycji oraz wskazano wszystkie nowe informacje, jakich dostarcza rękopis watykański protokołów paryskich (teksty nie są ujęte na liście publikacji).

FRANCJA NA POČZĄTKU XIV W. – WŁADZA, PROPAGANDA I DYPLMACJA

Prowadzone przeze mnie badania, zarówno przed uzyskaniem stopnia doktora, jak i po nim, koncentrują się również na różnych aspektach funkcjonowania monarchii francuskiej na początku XIV w. Dotyczą one przede wszystkim królewskiej propagandy, praktyki dyplomatycznej, a także koncepcji dotyczących miejsca zajmowanego przez Francję i jej władców w chrześcijańskim świecie. Pierwszemu z tych zagadnień poświęcony jest artykuł *Mowa Wilhelma de Plaisians o sprawie templariuszy jako przykład francuskiej propagandy politycznej początku XIV wieku*, [w:] *Odkrywczy, princepsi, rozbójnicy*, red. B. Śliwiński (Studia z dziejów średniowiecza, nr 13), Malbork: Muzeum Zamkowe, 2007, s. 217-232. Przeanalizowano w nim najważniejsze elementy sakralizacji francuskiej monarchii zawarte w mowie adresowanej do papieża, wygłoszonej w 1308 r. przez jednego z bliskich współpracowników króla Filipa IV Pięknego (1285-1314). Inny aspekt propagandy francuskiego dworu na przełomie XIII i XIV w. został omówiony w wystąpieniu wygłoszonym w ramach Trzeciego polsko-czeskiego forum młodych mediewistów (UAM, Gniezno, 2009) oraz artykule *Odwołania do przodków w propagandzie Filipa IV Pięknego*, [w:] *Trzecie polsko-czeskie forum młodych mediewistów. Commemoratio praeteritorum – społeczności średniowieczne wobec przeszłości*, red. H. Krzyżostaniak, J. Kujawiński, M. Matli, Poznań: IH UAM, 2012, s. 221-230. Przeanalizowano w nim znaczenie odwołań do nieżyjących członków rodziny władcy dla budowy wizji arcychrześcijańskiej monarchii francuskiej.

Zainteresowanie propagandą królewską za czasów panowania Filipa IV Pięknego skłoniło mnie również do bliższego przyjrzenia się dziełom jednego z najbardziej znanych jej twórców, piszącego między innymi o sprawie templariuszy, a także roli Francji i jej władców w chrześcijańskim świecie, prawnika Pierre'a Dubois. Jego traktat *De recuperatione Terrae Sanctae*, w którym poruszone zostały obie te kwestie, mimo że jest znany badaczom, zawiera wiele ciekawych wątków, które zasługują na pogłębioną analizę. Jednym z efektów badań nad tym dziełem było wystąpienie wygłoszone podczas międzynarodowej konferencji

„Historia chrześcijaństwa w źródłach” (IH UPJPII, Kraków, 2014) oraz artykuł *Obraz chrześcijańskiego świata w traktacie De recuperatione Terrae Sanctae Pierre’a Dubois*, „Textus et Studia” 1: 2015, nr 1, s. 109-130. Omówiony w nim został sposób postrzegania przez autora znanego mu chrześcijańskiego świata, zarówno z punktu widzenia jego zasięgu, jak i najważniejszych władców oraz Kościoła i jego problemów. Innym elementem traktatu Pierre’a Dubois, który zasługuje na uwagę nie tylko historyków, ale również badaczy prawa, jest zawarta w nim propozycja utworzenia międzynarodowego trybunału arbitrażowego, który posłużył następnie jako wzór dla utworzenia polubownego sądownictwa w XX w. Została ona omówiona w tekście *O arbitrażu – fragment traktatu De recuperatione Terrae Sanctae Pierre’a Dubois. Tekst – tłumaczenie – komentarz*, „Zeszyty Prawnicze” 15: 2015, nr 4, s. 231-238. Dalsze zainteresowanie dziełem francuskiego prawnika zaowocowało jego tłumaczeniem na język polski wraz z obszernym wstępem, w którym omówiona została między innymi cała twórczość P. Dubois oraz dyskusja o organizacji nowej krucjaty prowadzoną na przełomie XIII i XIV w., a także komentarzami, opublikowanym pt. *O odzyskaniu Ziemi Świętej. Traktat o krucjacie i pokoju*, wstęp, tłumaczenie i komentarze Magdalena Satora, Zabrze-Tarnowskie Góry: Infort Editions, 2017, ss. 289.

Przy okazji badań nad propagandą królewską i przepływem informacji we Francji na początku XIV w. podjęłam również próbę odpowiedzi na pytanie o możliwość zbadania jej skuteczności. Te rozważania zaowocowały wystąpieniem wygłoszonym podczas Drugiego polsko-czeskiego forum młodych mediewistów, poświęconym źródłom do badania opinii poszczególnych grup społeczeństwa francuskiego w omawianym okresie, opublikowanym następnie jako artykuł *Źródła do badania społecznych opinii we Francji w pierwszej połowie XIV wieku*, [w:] *Drugie polsko-czeskie forum młodych mediewistów. Mediewista wobec źródła – teoria i praktyka. Materiały z konferencji naukowej. Gniezno 25-28 września 2007 roku*, red. J. Dobosz, J. Kujawiński, M. Matli-Kozłowska, Poznań: IH UAM, 2009, s. 210-221.

Przygotowując omówioną już wcześniej rozprawę doktorską poświęconą dyplomacji dworów Europy Zachodniej wobec sprawy templariuszy, miałam okazję przyjrzeć się bliżej ówczesnej praktyce dyplomatycznej, której został poświęcony jeden z rozdziałów pracy. Przeprowadzona w związku z tym analiza źródeł pozwoliła wskazać dalsze kierunki badań, związane z funkcjonowaniem dyplomacji francuskiej oraz papieskiej w okresie obecności kurii papieskiej we Francji na początku XIV w. Zaowocowały one wystąpieniem na

konferencji poświęconej praktyce dyplomatycznej na przestrzeni wieków („Między misją a profesją. Ewolucja roli dyplomaty w stosunkach międzynarodowych na przestrzeni wieków”, US, Szczecin, 2015), a następnie artykułem *Dyplomaci Filipa IV Pięknego (1285-1314) – mechanizmy wyboru*, [w:] *Między misją a profesją. Ewolucja roli dyplomaty w stosunkach międzynarodowych na przestrzeni wieków*, red. R. Simiński, A. Szczepańska-Dudziak, Szczecin: Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, 2016, s. 19-34, w którym na podstawie analizy składu osobowego kilkuset poselstw wysłanych w różnych kierunkach i sprawach przez monarchę francuskiego omówione zostały wzorce wyboru jego przedstawicieli dyplomatycznych. Innym efektem tych badań był referat wygłoszony na konferencji poświęconej dyplomacji papieskiej na przestrzeni wieków (“Sztuka roztropności. Dyplomacja Stolicy Apostolskiej wobec Rzeczypospolitej, Europy i świata”, PAU, Uniwersytet Śląski, Kraków, 2019) poświęcony kryzysowi w działalności dyplomatycznej papieża związanemu z przeniesieniem się kurii do Francji, a następnie organizacją jej funkcjonowania w Awinionie. Przedstawione w nim rozważania zostaną rozwinięte w przygotowywanym obecnie do druku artykule.

FRANCJA I POLSKA NA ARENIE MIĘDZYNARODOWEJ W I POŁOWIE XX W.

Moje zainteresowania badawcze wiążą się również ze stosunkami międzynarodowymi w XX w. W tym zakresie dotyczą one przede wszystkim różnych aspektów obecności i aktywności Polski i Francji na europejskiej scenie politycznej w pierwszej połowie XX w., w tym również dwustronnych stosunków między tymi państwami.

Różnym aspektom polityki francuskiej w tym okresie, analizowanym głównie na podstawie dokumentów dyplomatycznych, poświęcone były artykuły:

- ◆ *Sprawa długów międzynarodowych w polityce Édouarda Herriota*, [w:] *Myśl polityczna i dyplomacja w XX wieku. Studia z historii myśli politycznej i idei*, red. P. Tomaszewski (Historia i Polityka, t. 2), Toruń 2005, s. 61-73.
- ◆ *Polityka pierwszego rządu Leona Bluma wobec Związku Radzieckiego w kontekście spraw Morza Śródziemnego*, [w:] *Historia i Polityka*, red. H. Stys (Historia i Polityka, t. 6), Toruń 2007, s. 79-87.

- ♦ *Édouard Herriot i idea zjednoczonej Europy*, „Klio” 27: 2013, nr 4, s. 185-207.
(W artykule skupiono się na zaangażowaniu w propagowanie inicjatyw integracyjnych w Europie w okresie międzywojennym, które to zagadnienia nie są zazwyczaj eksponowane w pracach poświęconych działalności politycznej francuskiego premiera).
- ♦ *Miejsce Europy Środkowo-Wschodniej w koncepcjach gospodarczej integracji europejskiej w dwudziestoleciu międzywojennym*, [w:] *Ład wersalsko-ryski w Europie Środkowo-Wschodniej (1921-1939). Studia z polityki międzynarodowej*, red. M. Kornat, M. Satora, Kraków: Lettra-Graphic, 2013.
(Tekst omawia przede wszystkim francuskie inicjatywy gospodarcze dotyczące regionu środkowoeuropejskiego, w tym przede wszystkim Polski. Został on włączony do zbioru studiów, który współredagowałam).

Dwustronne relacje między Polską a Francją były przedmiotem mojego wystąpienia na ogólnopolskiej konferencji poświęconej dyplomacji papieskiej („Dyplomacja papieska wobec Rzeczypospolitej na przestrzeni dziejów”, Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy, KUL, UB, Lublin, 2014). Wygłoszony referat dotyczył stosunków Polski ze Stolicą Apostolską w świetle raportów ambasadora francuskiego w Watykanie, Jeana Doulceta i opierał się w całości na rzadko analizowanych materiałach archiwalnych francuskiego MSZ. Stał się on następnie podstawą artykułu pt. *Polska i Stolica Apostolska w świetle raportów ambasadora francuskiego Jeana Doulceta (1923-1928)*, [w:] *Dyplomacja papieska wobec Rzeczypospolitej*, red. W. Walczak, K. Wiszowata-Walczak, Białystok: IBnDKE, 2016, s. 283-301. Niewykorzystywany do tej pory przez polskich badaczy, niezwykle obszerny dziennik francuskiego kardynała-polonofila, zaangażowanego we francuską politykę wewnętrzną i zagraniczną stał się przedmiotem moich badań, których wyniki przedstawiłam w referacie wygłoszonym w Instytucie Historii PAN w 2014 r., a następnie w artykule *Obraz Polski w dziennikach kardynała Alfreda Baudrillarta*, „Dzieje Najnowsze” 47: 2015, nr 2, s. 21-32. Analiza prasy oraz publicystyki francuskiej z początku lat 30. XX w. zaowocowała natomiast wystąpieniem podczas konferencji poświęconej dyplomacji polskiej („Polska dyplomacja i nauka prawa w staraniach o pokój w XX w.”, UKSW, 2017) dotyczącego poświęconego francuskich komentarzy na temat polskiego projektu rozbrojenia moralnego, przedstawionego podczas Konferencji Rozbrojeniowej w Genewie w 1932 r. Jego

rozszerzona wersja zostanie w najbliższym czasie opublikowana jako artykuł w tomie studiów, którego jestem współredaktorem: *Francuska opinia publiczna wobec polskiego projektu rozbrojenia moralnego*, [w:] *Polska dyplomacja w staraniach o pokój (1918-1939). Zbiór studiów*, red. M. Kornat, M. Satora, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW, 2020 (nieuwzględniony na liście publikacji, planowany termin druku – kwiecień 2020).

OSIĄGNIĘCIA DYDAKTYCZNE, ORGANIZACYJNE ORAZ POPULARYZUJĄCE NAUKĘ LUB SZTUKĘ

W ramach obowiązków dydaktycznych realizowany na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego prowadzę wykłady, ćwiczenia i seminaria licencjackie skupiające się na tematyce z zakresu historii stosunków międzynarodowych i roli Francji w polityce międzynarodowej w XX w., a także translatorium z języka francuskiego oraz zajęcia poświęcone ścieżkom kariery w stosunkach międzynarodowych, przygotowywane przy współpracy z pracownikami Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Krajowej Szkoły Administracji Publicznej oraz przedstawicielstwa ONZ w Polsce. Biorę też aktywny udział w opiece nad dyplomantami i magistrantami. Od momentu zatrudnienia wypromowałam 45 licencjatów, zrecenzowałam 73 prac magisterskie i 9 licencjackich.

Zarówno przed, jak i po uzyskaniu stopnia doktora brałam również udział w różnych przedsięwzięciach popularyzujących naukę. W 2010 roku uczestniczyłam razem z innymi badaczami w audycji Programu 2 Polskiego Radia poświęconej schyłkowi istnienia zakonu templariuszy, a także w seminarium zorganizowanym przez Centrum Spotkań Europejskich Światowid w Elblągu, poświęconemu historii zakonów rycerskich, zorganizowanemu przede wszystkim z myślą o uczniach elbląskich liceów.

W 2012 r. wygłosiłam również wystąpienie poświęcone historii zakonu templariuszy w ramach spotkania z cyklu Konfrontacje Historyczne organizowanego przez Muzeum Mazowieckie w Płocku pt. *Rycerze zakonni – nie tylko krzyżacy – wczoraj i dziś*. W ostatnich latach byłam również gościem audycji radiowych w Programie IV Polskiego Radia poświęconych powstaniu i upadkowi zakonu templariuszy (styczeń 2018 r.) oraz średniowiecznej dyplomacji (styczeń 2019 r.).

Jestem również autorką trzech artykułów popularnonaukowych opublikowanych w „Wiadomościach Historycznych” poświęconych historii zakonu templariuszy, dotyczącej go literatury historycznej oraz średniowiecznej dyplomacji (ujęte w wykazie publikacji).

AUTOREFERAT

W latach 2011-2019 pełniłam funkcję sekretarza redakcji czasopisma „Polski Przegląd Stosunków Międzynarodowych” wydawanego przez Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. W ramach tej działalności współpracowałam z autorami i recenzentami między innymi z Polski, Niemiec i Brazylii, a także opracowałam projekt dotyczący tworzenia angielskojęzycznej wersji czasopisma, który w 2019 r. uzyskał finansowanie MNiSW na Działalność Upowszechniającą Naukę (Nr 647/P-DUN/2019).

Magdalena Sotora